

A kistályai barlanglakások.

Irta: Szvoboda Ödön.

Az emberföldrajz talán egyik legfontosabb munkaköre az emberi lakások tanulmányozása. Az ősember nem épített magának házat, hanem ott húzta meg magát, ahol lehetett. A paleolith kor emberéről biztosan tudjuk, hogy természetadta barlangokban lakott, hiszen eszköze sem volt a legegyszerűbb hajlékot adó tákolmány elkészítéséhez. Ezek a barlangok a legkisebb kényelmet sem biztosíthatták, úgy kellett elfogadni, ahogyan a természet emberi cél nélkül megalkotta azokat. Ezek valószínűleg legtöbb esetben egy helyiségből állottak. A későbbi barlanglakások, a neolithos kortól, amikor már fejlettebb eszközökkel rendelkezett az ember, összehasonlíthatatlanul kényelmesebbek, szebbek lehettek és azoknak elkészítésében lakójának alkotó tevékenysége is megnyilvánulhatott.

Az ősember barlanglakása természetesen össze sem hasonlítható egy mai is lakott legegyszerűbb barlanglakással. A mai barlanglakások mintái a kőházak, több helyiségből állanak, vakoltak, az egyes helyiségek szobaalkak, meszeltek és butorozottak. Tehát az ősember és a mai kor emberének barlanglakása között csak az elnevezés egyez.

Kistályán (Bersod vm.) sok riolittufába vájt barlanglakást találtam. Tudtommal ezekről még senki sem emlékezett meg és ez indított arra, hogy rövid leírásban elmondjam az ott látottakat.

*

A Bükk-hegységet környező dombok anyaga legnagyobbbrészt riolittufa, amely különösen alkalmas barlanglakások készítésére. A kistályai dombokat is vulkáni tufa építi fel. Ezekbe a dombokba igen sok barlanglakást véstek

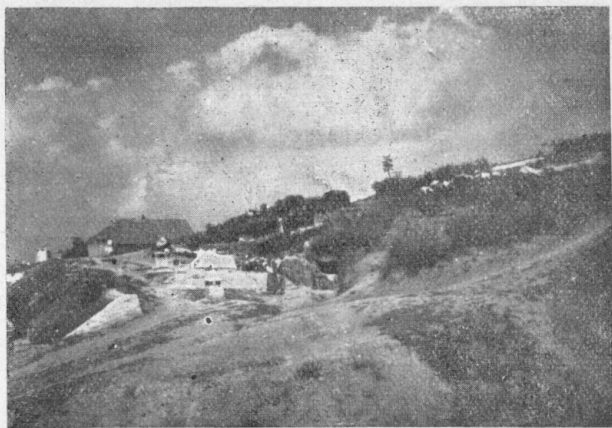

1. ábra. Kistályai barlanglakások riolittufában. (Fehérre meszelt fallal és udvarral.)

bele. Miskolc mellett az Ávas-hegy oldala is tele van ilyen mesterséges odukkal, de ezek ma inkább pincékül szolgálnak, mint lakásul. (Cholnoky; Magyarország földrajza. 105 old.) Lakott odukat találunk még a Danyi-völgyben,

az Ostoros és Tarna patakok völgyében, azonkívül Andornakon és Kistályán. A Dunántúlon Pannonhalma környékén agyagos homokba, a Balaton északi részén bazalltufába, Budafokon szarmata korú mészkőbe vájt barlanglakásokat találhatunk. Ezeknek a barlanglakásoknak a koráról nem sokat tudunk, de többszáz évesek lehetnek. Először talán csak pincéknek használták, később azonban kényelmesebbé téve lakásul is szolgáltak. Kistályán ma egész utca van domboldalba vágva. Annak okát, hogy a ma is barlanglakó emberek miért nem építenek házakat, főleg a szegénységben kell keresni. A kistályai barlangok lakói igen szegény napszámosok vagy cigányok. Ezek az emberek pedig kisigényűek s megelégszenek azzal a kényelemmel, amit ezek a primitív oduk nyújthatnak. Itt Kistályán a barlanglakások az Eger patak városi terraszaibanak magasságában elhúzódó riolittufa dombok lejtőjébe vannak vágva. A dombok legfelső rétege 40—60 cm. vastagságú folyami lera-kódás, amelyet humusz főd.

Hogyan készítik ezeket a barlangokat? A lejtő mentén a kívánt hosszúságban 90 fokos szög alatt (meredeken) levágják a földet, törmeléken tu-

2. ábra. A barlanglakások kéményei a kocsíút közepén.

fát 5-6 m. mélységig. A levágott földet és kőtörmelékét a talaj kiegyenlítésére használják fel. A meredek falba belevágják az ajtórést és esetleg ajtófélfát szorítanak bele. Azután folyton szélesítik befelé az űrt. A kívájt belső tér magassága átlagosan 2—2,5 m. Az ajtó mellett egy-két 40—50 cm-es ablakot vágnak a méteres vastagságú falba. A fal feletti meredek részt a domb tetjéig kődarabokkal rakják ki, hogy a porhanyó törmelék ne hulljon az ajtó elé. A bevágott odu falát kívül két-három méter magasságig fehérre meszelik. Az ajtó előtt tágas udvart találunk. (1. ábra.) Az udvar kerítése is a domb anyagából kivágott földfal, amelyen a legkritkább esetben van kapu. Néha a szola ajtaja elé kis előteret építenek, amelyet léckerítéssel vesznek körül, cseréppel fődik és vadszöllővel futtatják be. Rendesen egy lakószobából áll az odu, mely 12—16 m² nagyságú és téglalap alakú, azonkívül egy kisebb kamrából. A tűzhely a szobában van, télen itt főznek, nyáron pedig

jó idő esetén az udvaron. A falakat belül vakolják és bemeszelik. Hasonlóképpen a sima mennyezetet. A szoba padlózata döngölt föld, sárral mázolva.

A lakószoba berendezése a legegyszerűbb. A két ablak között áll az asztal, néha kettő is. (Az egyik munkaasztal.) Az asztalokat lóca veszi körül a fal mentén. Az ablakkal párhuzamosan futó fal mellett egy-két ágy van. Egy-két szék és láda egészítik ki még a szoba bútortát. A falakon képeket látunk faszegre akasztva. A faszög ugyanis biztosabban áll a puha tufában, mint a vasszög. A szoba hőmérséklete nyáron hűvös, télen pedig csak a nagyhidegekben kell fűteni. Azok a kémények, amelyek a képen láthatók (2. ábra) és a domb tetején vezető úton sorakoznak, a nyitott tűzhelyek kéményei. A lakószoba levegője kissé dohos, egészségtelen. Az itt lakóknak nem szokásuk a szellőztetés, néha az ablakokat nem is lehet kinyitni. Ezen ne csodálkozzunk, hiszen az alföldi magyarság még a ház kinyitható ablakait is

3. ábra. Egy barlanglakás homlokzata.

betapasztja télen, hogy a meleg ki ne menjen a szobából. A szoba rossz levegője s emellett főleg az, hogy egy szobában nyolcan-tizen is laknak, okozza, hogy a barlanglakók között igen sok a tüdővész.

A szoba mellé az udvarról nyíló külön ajtóval néha istállót is vágnak be. (A verpeléti uradalom husz méter hosszú juhistállója is riolittufába van vágva.) Sajátságos elnevezései vannak az egyes részeknek. Az udvart „pitár” vagy „pitvar”-nak nevezik. A lakószobának „ház” a neve. (Első vagy „hátusó” ház.) Az ebből nyíló kisebb helyiség a „komra”. Az istállót „ól”-nak vagy „éstálló”-nak hívják.

Ezen a vidéken a lakóházakon kívül még a borpincéket is riolittufába vágták bele.